

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 14.11.2018
Kabul Tarihi / Date Accepted : 25.12.2018
Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2018
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Güz / Autumn

Dilbilimsel Açıdan Kur'an'da İ'caz (Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme)

Hasan BULUT*

Anahtar Kelimeler:

Tefsir
Kur'an
Belağat
İ'caz
Nazım
İcaz

ÖZ

Kur'an-ı Kerim Yüce Allah'ın eşsiz mu'cizevi bir kelâmdır. Onun bu mu'ciz yönü sadece Arapça oluşundan değil, birçok vecihle de mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle cumhur-u ulema Kur'an'ın i'caz vecihlerini sınırlandırmayı doğru bulmamışlardır. Kur'an lafızlarının en çok dikkat çeken i'caz yönlerinden bazıları, insanlara meydan okuyuşu, kendine özgü üslubu, anlatım tarzı, nazmı, te'lifi, îcazı (kısa ve özlü oluşu), belağatı, fesahatı, lafız ve mana ilişkisi olmuştur.

Kur'an-ı Kerim eşsiz üstün meziyetlere sahiptir. Mislinin getirilmesi konusunda insanlara her zaman meydan okumuş fakat benzerini getirmekten insanlar acze düşmüşlerdir. Kur'an tek bir manayı birçok lafız ve farklı vecihlerle en fasih bir şekilde sunmuş, lafız için manayı, mana için de lafızı feda etmemiş, bu gibi özellikleriyle de îcaz vecchini en kâmil manada ortaya koymuştur. Kur'an ayetlerini meydana getiren bütün öğeler, buldukları konum veya sıralama itibarıyla cümleye bir anlam katmış, dolayısıyla da lafzın dizilişinde, lafzında gereksiz hiçbir unsura yer verilmemiştir. Bu çalışmada bilhassa Kur'an'ın tehaddisi, nazmı, îcazı, te'lifi ve lafız-mana ilişkisi Kur'an'dan birkaç ayet verilerek izah edilmiştir.

The Miraculousness in the Qur'an in Terms of Linguistics (An Evaluation Through Examples)

Keywords:

Interpretation of
Kur'an
Kur'an
Rhetoric
Miraculousness
Verse
Conciseness

ABSTRACT

Holy Qur'an is the miraculous word of Allah Almighty. Its miraculous aspect stems not only from the fact that it was Arabic, but from many verses and in particular from its very nature. Therefore, all of the religious scholars not find the right to limit the sacrifices of the Qur'an. Some of the most remarkable aspects of Qur'an's words are its challenge, its distinctive style, its style of expression, its versatility, its rationale, its short (concise and concise), its eloquence, its delusion, syntactic and semantic relationship.

The Holy Quran has unique superior qualities. I has always challenged people to bring a similar book like Qur'an, but people have been miserable. Qur'an has presented a single meaning with many words and different facets in a most eloquent way, not sacrificing meaning for syntax, and giving no reason for meaning. All the elements that make up the Qur'anic verses have given meaning to the sentence in terms of their position or ranking, and therefore no unnecessary elements are included in their line and letter. In this study, especially the Qur'an, the verse, the miraculousness, and syntactic and semantic relationship will be explained by giving a few examples from the Qur'an.

* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, hasan.bulut1244@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

Bulut, H. (2018 Dilbilimsel Açıdan Kur'an'da İ'caz (Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme). *Academic Knowledge*, 1(1), 36-51.

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ak> | <mailto:academic.knowledge@yandex.com>

GİRİŞ

İnsanları dünya ve ahiret mutluluğuna erdirmek için indirilen Kur'an, hidayet kitabı olmasının yanı sıra söz ve metin olarak yüksek edebî değer taşımaktadır. Kur'an'ın taşıdığı edebi değer yanında bu ilahi hitabın insanların sürekli kullandığı sözlü ve yazılı ifade ve anlatım türlerinden farklı bir tarza sahip oluşu, nüzül zamanlarında O'nun ilahi kaynağını inkâr edenler için yapılan meydan okumaya (tahaddi) cevap verilemeyişi, Kur'an'ın diğer söz ve metinlere üstün olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bütün bu olgular İslamî düşüncede i'caz terimiyle ifade edilmiştir.

Sözlükte, bir işe güç yetirememek, yapamamak, zayıf düşmek, manasına gelen عجز kökünden türetilen اعجاز i'caz kelimesi, aciz bırakmak manasına gelmektedir.¹ Bu kelime, if'al babından mastar olup kudret kelimesinin zıt anlamlısıdır. Bir terim olarak i'caz, genellikle Kur'an'ın üstün edebi tarzı ve onun zengin muhtevası itibarıyla mislinin getirilmesinden insanların acze düştükleri şeklinde tanımlanır. Bir diğer tanımlamaya göre İ'cazu'l-Kur'an, beşerin tek tek veya toplu olarak Kur'an'ın mislini ortaya koymaktan çaresiz kaldıklarını göstermektedir.² İki kelimeden oluşan bu bileşik ifade, mastarın, failine nisbeti durumundadır. Manası, Kur'an'ın insanı çaresiz bırakması ve kelimanın en beliğ üslupla ifade edilmesidir. İ'cazın esas amacı ise, peygamberi tasdik etmektir.³

Bir şeyin mislini getirmekten muhatabı çaresiz bırakmaya sevkeden duruma da mü'cize/ معجزة denmiştir. Mü'cize, mana itibarıyla aynı zamanda mü'cizdir; zira muhatabı 'aciz/takatsiz bırakmıştır. Arap dilinde, "Onu aciz bıraktım manasında اعجزته / عاجزته" denilir.⁴ Mü'cize, peygamber olduğunu söyleyen bir şahsın, bu düşüncesini desteklemek için Yüce Allah'ın yardımı ile göstermeye muvaffak olduğu olağanüstü bir durumdur. Mü'cizeler öyle olağanüstü hadiselerdir ki, mislini getirmeye hiçbir kimse güç yetiremez.⁵ Bütün peygamberlerin, ilahi bir vazife ile gönderilmiş oldukları ve kendilerini kavimlerine kabul ettirebilmek için mü'cizeler göstermek zorunda kaldıkları Kur'an ve Sünnette haber verilmiştir. Konuyla ilgili bir hadis-i şerifte şöyle denilmiştir: "Peygamber olarak gönderilen hiçbir elçi yoktur ki ona, insanın benzerine iman ettiği mü'cizelerin emsali verilmiş olmasın. Bana bahşedilen ise ancak Yüce Allah'ın bana inzal buyurduğu Kur'an'dır. Binaenaleyh, kıyamet gününde ben gönderilmiş elçiler arasından en fazla mensubu bulunan olmayı ümid ederim"⁶

¹ Cevherî, İsmail bin Hammad, Sihâhu'l-Luga, (thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Beyrut, 1979, 5/883-884; Isfahânî, Râgıb, el-Müfredât fi-Elfâzi'l-Kur'an, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010, s. 325; İbn Manzûr, Muhammed bin Mukrim, Lisânu'l-Arab, Dâru's-Sâdr, Beyrut, ts., 5/ 369-370.

² Mahluf, Abdurrauf, Bakillânî ve Kitabuhu İ'cazu'l-Kur'an, Daru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut 1973, s. 17.

³ Cürcânî, Muhammed bin Ali, Mu'cemu't-Ta'rifât, Dâru'l-Fadila, Kahire, ts., s. 30; Suyûtî, Celâluddin, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, (thk. Fevvez Ahmed Zemerli), Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, Beyrut, 2007, s. 711-12; Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, Beyrut, ts., 2/ 259-60; Kattân, Halil Menna, Mebâhis fi Ulumi'l-Kur'an, Mektebetu'l-Me'arif, Riyad, 1421/2000, s. 265; Keskin, Mustafa, "Kur'an'ın İ'cazına Dair İlimler ve Sekkâkî'nin 'Miftâhu'l-Ulum' Adlı Eserinin Tahlili", Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, Kilis, 2016, c. 3, sy. 4, s. 103.

⁴ Isfahânî, el-Müfredat, s. 325; Firûzâbâdi, Muhammed bin Yakub, el-Kâmusu'l-Muhit, Matba'atu'l-Emiriye, Mısır, 1978, 2/179-180; Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, Tâcu'l-Arûs min-Cevâhiri'l-Kâmûs, (thk. Abdalalim et-Tahhâvî), Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 2000, 15/ 210-211.

⁵ Akseki, Ahmet Hamdi, İslam Dini, DİB. Yay., Ankara, 1980, s. 86; Bilmen, Ömer Nasuhi, Muvazzah İlm-i Kelam, Ravza Yay., İstanbul, 2014, s. 170-178.

⁶ Buharî, Muhammed bin İsmail, es-Sahih, İstanbul, 1992, "Kitabu'l-bi'l-Kitab ve's-Sünneh", 2; Müslim, Ebu'l-Hüseyn İbn Haccâc, es-Sahih, İstanbul, 1992, "Kitabu'l-İman", 70.

Kur'an'ın birçok eşsiz mû'cizevî yönü vardır. Bunlardan bazıları; kendine özgü ifade, üslup, anlatım tarzı, nazım, te'lif, îcaz ve lafız/ mana ilişkisidir. Kur'an'da va'z edilen lafızlar, ifade ettikleri manaları tam ve mükemmel olarak karşılar, eksik ve anlaşılmasız bir yön bırakmazlar. Meseleyi muhatabına açık ve net olarak sunarlar. Bu sebeple onun bir ismi de, mübin (açıklayan) olmuştur. Kur'an, tarihi süreç içerisinde insan fıtratı üzerinde karşı konulmaz bir üstünlüğe sahip olmuştur. Kur'an'ın bu durumu sadece ilk dönemlere ait bir özellik olmayıp, bugün de aynı tesirini devam ettirmektedir. Bu durum Kur'an'ın en etkili i'caz vecihlerinden birisi olarak kabul görmüştür.⁷

Kur'an-ı Kerim Allah kelâmı olması hasebiyle i'câz yönlerini tahdid etme konusunda İslam bilginleri bir neticeye varamamıştır.⁸ Bu bilginlerden bazıları i'cazı belirli konularla sınırlı tutmuşlardır. Ancak cumhurun görüşü esas alınırca doğru olan, Kur'an'ın i'caz yönlerini sınırlamamaktır. Çünkü zaman ilerledikçe, Kur'an'ın mû'cizelik yönü de onunla birlikte yeniden anlam kazanarak farklı boyutlarıyla insanlığın ufkuna sunulacaktır. Kur'an'ın i'caz yönlerinin insan tarafından tam anlamıyla ortaya konması çok zordur. Bu nedenle, mevzu üzerinde iştegal eden din bilginleri onun esrarından ancak bir bölümünü aydınlatabilmişlerdir.⁹ Kur'an'ın mû'cize oluşu, muayyen bir sureye, muayyen bir ayete veya alanı sınırlandırılmış bir tarza ve üslûba ait değildir; bilakis mu'cize olan onun mahiyetidir, bizzat kendisidir. Netice olarak Kur'an'ın i'cazı hangi vecihle ele alınacak olursa olsun, burada asıl maksat o vecihin, insanı Hz. Peygamberin dosdoğru yoluna kavuşturmasıdır.¹⁰

Bu çalışmada Kur'an'ın lafız ve mana dengesi genel başlığı çerçevesinde tek bir manayı birçok lafız ile sunduğu, lafız için manayı, mana için de lafızı feda etmediği delilleriyle gösterilmiştir. Kur'an, bu mû'cizevî vecihlerini tüm insanlara benzerini getirme konusunda meydan okuyarak göstermiştir. Bu bağlamda Kur'an ayetlerini teşkil eden lafızların dizilişine ve nazmındaki güzel anlatımına dönük örnek ayetler tahlil edilmek suretiyle izah edilmiştir.

1. Lafız ve Mana Açısından İ'caz

Kur'an lafızları, kelimenin kökü itibariyle iki ile beş arasında değişen harflerden oluşur. Kelimeler, tek tek ve birleşik olarak bulunurlar. Kelimeyi meydana getiren harfler arasında bir uyum vardır. Buna harflerin nazmı denilir. Harflerin nazmından kelimeler, kelimelerin nazmından ayetler, ayetlerin nazmından sureler, surelerin nazmından ise, Kur'an'ın nazmı ve uyumu teşekkül eder. Ancak bu dört esas, Kur'an nazımının tümünü kapsamaz. Bunlar sadece Allah kelamındaki kelimelerin her birinin ayrı ayrı görünüşleri, tezahür eden yansımalarıdır. Bu dört esas, her ne kadar kelamın telaffuz ve yazımında temel taşları olsa da, bunlar sadece bir aslın fûru'larıdır. Bu asıl da, kelamın zahirine, batınına,

⁷ Hattâbî, Muhammed bin İbrahim, Beyân-ü İ'cazu'l-Kur'an, Dâru'l-Meârif, (thk. Muhammed Halefullah, Muhammed Sellâm), Kahire, ts., s. 70; Râfî', Mustafa Sadık, İ'cazû'l-Kur'an ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye, Daru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1393/1973, s. 212-213.

⁸ Suyûtî, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, 4/7-20; Abduh, Muhammed-Rıza, Muhammed Reşid, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Tefsîru'l-Menâr), Dâru'l-Fikr, b.y., ts., 1/198; Hacımüftüoğlu, Nasrullah, Kur'an'ın Belâğatı ve İ'cazı Üzerine, Erzurum, 2001, s. 109; Kileci, Mehmet, Kur'an Mu'cizesi, İstanbul, 1997, s. 127.

⁹ Sâmerî, Fâzıl Sâlih, Lemesâtün Beyâniyye fi Nusûsin mine't-Tenzîl, Amman, 2003, s. 8; Kılıç, Sadık, Kur'an: Dildeki Sonsuz Mu'cize, İstanbul, 2003, s. 222.

¹⁰ Şâtîbî, el-Muvâfakât fi Usûli'ş-Şerîa, Dâru'l-Fikr, 1975, 3/ 376.

evveline ve ahirine vakıf olmakla elde edilebilir.¹¹ Dolayısıyla bunlardan haberi olmayan kimse, Kur'an'ın i'cazını da anlayamaz.

Yüce Allah, her peygamberi yaşadığı devrin icaplarına göre bir mu'cize ile gönderir. Bu mu'cizeler ya akli/ebedi, ya da hissi/izafi olur. Önceki peygamberlerin mu'cizeleri daha çok hissi idi. Hz. Peygamber'in mu'cizesi ise, daha çok akli olmuştur.¹² İşte bu nedenle Kur'an Hz. Peygamberin en etkili mu'cizesi olarak her asırda birçok kimse tarafından kabul görmüştür.¹³ Kur'an, kendini eşsiz olarak tanımlamış, bu sahada tüm insanlara ve cinlere meydan okumuştur.

2. Tehaddi Yönüyle İ'caz

Kur'an'ın indirildiği sıralarda edebiyat alanında Araplar mabeyninde kıyasıya rekabetler yaşanmış, en tanınmış şairler, bu uğurda yıllarını feda ederek ortaya koydukları kasideleriyle, hatipler de nutuklarıyla panayırılarda yarışmışlardır. Herkese açık yerlerde o dönemin edebiyat üstatlarına sunulan edebi ürünlerin, ne şekilde tenkitlere maruz bırakıldığı gelen rivayetlerden açıkça anlaşılmaktadır. İşte edebi eserlerin revaçta olduğu böylesi ortamlarda Yüce Allah, inkârcılara tehdide bulunarak (meydan okuyarak) Kur'an'ın, bütün beşeri mislini getirmekten aciz bırakan bir mükemmelliğe sahip olduğunu ilan etmiştir.¹⁴

Kur'an'ın benzerini getirme hususunda tüm mahlûkata meydan okuyuşu, Kur'an'da dört merhalede tahakkuk etmiştir ki bu da, düşmanları ani olarak şaşkına çevirmemek, onlara güçlerini yeterince kullanabilecekleri bir fırsat vermek maksadıyla olabilir.¹⁵ Birinci merhalede, Mekkeli müşriklerden Kur'an'ın tümüne benzerlik teşkil eden bir kitap ortaya koymaları talep edilmiştir: *"De ki: And içerim! 'Şayet insanlar ve cinler, bu Kur'an'ın mislini getirmek için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine yardım edip kuvvetlerini birleştirseler bile, yine de onun gibi bir Kitap ortaya koyamazlar"*¹⁶

İkinci merhalede Kur'an surelerine benzer on sure ortaya koymaları talep edilmiştir: *"Yoksa 'onu (Kur'an'ı) kendisi uydurmuş' mu diyorlar. De ki: 'Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi onunkine benzer on sure getirin, isterse kendi uydurmanız olsun ve Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de yardımınıza çağırın!"*¹⁷

Üçüncü merhalede Kur'an'ın bir suresinin mislini ortaya koymaları müşriklerden talep edilmiştir: *"Yoksa 'Onu kendisi uydurmuş' mu diyorlar? Deki: 'Öyleyse, iddianızda doğru iseniz haydi onunkine benzer bir sure getirin ve Allah'tan başka çağırabileceğiniz kim varsa tümünü de yardımınıza çağırın"*¹⁸

Dördüncü merhalede ise Kur'an, tam benzeri olmasa da kısmen benzeri olan bir sure getirmelerini muarızlardan istemiştir: *"Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz Kur'an*

¹¹ Konevi, Muhammed bin İshak Sadreddin, İ'cazü'l-Beyân fi Tev'ili Ummi'l-Kur'an, Matbaati'l-Meclisi Daireti'l-Maarifi'l-Osmani, Haydarabad, 1368/1949, s. 104.

¹² Kazvini, el-Hatib Muhammed bin Abdurrahman, Telhis, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1312/1894, s. 124-125.

¹³ Cürçânî, Abdülkahir bin Abdurrahman, Delâilü'l-İ'caz, (thk. Muhammed Abdüh), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1988, s. 8.

¹⁴ Râfi', İ'cazü'l-Kur'an ve'l-Belâğati'n-Nebeviyye, s. 185.

¹⁵ Zerkeşi, el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl), b.y., 1980, 2/ 91.

¹⁶ Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, Kur'an'ı Kerim Meâli, DİB. Yay., Ankara, 2010, İsra 17/88.

¹⁷ Hud 11/13.

¹⁸ Yunus 10/38.

hakkında şüpheniz varsa, haydi onun surelerinden birine benzer bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz Allah'tan başka şahitlerinizin (yardımcılarınızın) hepsini çağırın.”¹⁹

Mekke dönemine ait merhalelerde “mislehu” şeklindeki ifadeyle muarızlardan Kur'an'ın benzerini getirmeleri teklif edilmiştir. İndiriliş sırası ve meydan okuyuş aşaması bakımından en son olan bu ayette ise ba'ziyet ifade eden “min mislihi” şekli tercih edilmiş, böylece kapsamı sınırlandırılmış bir benzerlik olmaksızın, yaklaşık bir benzerliği olan sureyi de güçleri yetiyorsa getirebilecekleri haber verilmiştir. Yani “Sizden tam bir benzerlik talep etmiyorum, aksine bir yönüyle sınırlandırılmaksızın, herhangi bir şekilde nazire söz getirmeniz bile kâfidir” denilmiştir.²⁰

Bakara 24. ayette münkirler uyarılarak böyle bir meydan okuyuşa asla karşılıklı bulunamayacakları, dolayısıyla isyankâr olmaktan uzak durarak ilahi azaptan kurtulmalarının tek çıkış yol olacağı haber verilmiştir. Söz konusu ayette geçen “*Ve len tefâlu-ki asla yapamayacaksınız.*” ibaresi öyle bir kesinlik ifade etmektedir ki, böylesi bir hüküm ancak gücü her şeye yeten Yüce Allah tarafından söylenebilir. Hiç bir mahlûk, kendisi için gaybî olan gelecekle ilgili bu katiyette bir hüküm veremez. Neticede bu ayetin muhatabı olan müşrikler, bu hususta aciz ve çaresiz olduğunu sezmiş, belâgat yönüyle Kur'an'a karşı koyamayacaklarını anlamışlardır. Dolayısıyla bu ayet onların acizliklerini, yetersizliklerini tescillemiş ve dillerini adeta bağlamıştır. Eğer bu ayetlere muhatap olanlar muarazaya güç yetirebilseler ve bunu yapabilecek bir kuvvete malik olsalardı, Hz. Peygamber'in risalet davasını batıl kılıp delillerini dayanaksız kılma konusundaki hırsları yüzünden, güçlerinin yetebileceği hiçbir tedbiri elden bırakmaz, ne ile sonuçlanırsa sonuçlansın, bunu gerçekleştirmeye çalışırlardı. Şayet muarızlarca bu hususta bir muvaffakiyet temin edilmiş olsaydı, bu da herkes tarafından işitilmiş olur, Müseylimetu'l-Kezzâb'ın uydurmaları gibi, günümüze kadar da aktarılırdı. Müşrikler bu meydan okuyuşa karşılıklı bulunamadıkları için onun yerine; tekzip etme, kışkırtma, iftira ve kaba kuvvet gibi saldırgan bir tutum sergilemişlerdir; “*Bu ancak nakledilegelen bir sihirdir*”,²¹ “*Süregelen bir sihirdir*”,²² “*Bizzat kendisinin uydurduğu bir yalandır*”,²³ “*Öncekilerin masallarıdır*”²⁴ gibi hak ve hakikat ile bağdaşmayan ve çelişkilerini de ortaya koyan bir takım mesnedsiz iftiralarla iştilgal etmişlerdir. “*Bu Kur'an'a kulak vermeyin! Okunurken gürültü yapın, belki galip gelirsiniz*”²⁵ diyerek çaresizliklerini bu gibi tutum ve davranışlarla belli ettirmişlerdir.²⁶

Kur'an-ı Kerim'in, ses düzeninde, dil yapısında beliren tatlı ve cezbedici sözleri kullanması; ilgi ve kabiliyetleri nisbetinde insanları hoşnut etmesi; akli ve ruhu birlikte tatmin etmesi; nazımın güçlü ve birbiriyle uyumlu olması; bir manayı birçok söz ve farklı vecihlerle en etkili bir biçimde sunması; icmal ve beyana aynı anda yer vermesi; lafız için manayı, mana için de lafzı terk etmemesi gibi pek çok dilbilimsel açıdan seçkin nitelikleri vardır. Kur'an bu özellikleriyle de hiçbir şeyden çekinmeden insanlara meydan okumuştur.

¹⁹ Bakara 2/23.

²⁰ Derrâz, Muhammed Abdullah, en-Nebeü'l-Azim, Dâru'l-Kalem, ts., s. 84.

²¹ Müddessir 74/24.

²² Kamer 54/2.

²³ Furkan 25/4.

²⁴ En'am 6/25.

²⁵ Fussilet 41/26.

²⁶ Râfi', İ'cazü'l-Kur'an ve'l-Belâgatü'n-Nebeviyye, s. 142.

3. Tek Bir Manayı Destekleyen Lafızların Dizilişi Yönüyle İ'caz

Kur'an, Yüce Allah tarafından indirilmiş olmasından dolayı beşer kelimasına benzemez. Bu nedenle de benzeri ortaya konamamış ve bu durum onun mu'ciz olduğunu açıkça göstermiştir. Bu bağlamda Kur'an'ın bir i'caz yönü, cümleyi oluşturan öğelerin bir maksadı gerçekleştirmek için birbirlerine destek sağlamış olmalarıdır. Buna misal olarak şu ayet gösterilebilir: "İman edip iyi hareket ve davranışlarda bulunanlar için; içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Cennetlerin meyvelerinden kendilerine her rızık yedirildiğinde, "Bu (tıpkı) daha önce (dünyada iken) bize verilen rızık!" derler. Hâlbuki bu rızık onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için orada tertemiz zevceler de vardır. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."²⁷ İnsanın lezzet ve sürur kaynağı şu üç şeyde mevcuttur. Bunlar, mesken, yiyecek-içecek ve evliliğdir. Bunlar yukarıda meali verilen ayette sırasıyla verilmiştir. (لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ) sözü yiyeceğe, (كُلَّمَا رَزَقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا) sözü meskene, (أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ) sözü ise evliliğe işaret etmiştir. Bu üç lezzet elde edilince bunların sona ereceği korkusu insanda peyda olur. Dolayısıyla bu rızıklanma arzusu kederli bir hal alır. Yüce Allah, Cennet ehlinde bu kederli hale asla düşmeyeceklerini bildirmek için (وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) tebşiratında bulunmuştur.²⁸

Bu ayette geçen (أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ) ifadesi, iman edip salih amel işleyen kimselerin mükâfatlandırılacaklarından söz etmektedir. Bu mükâfatın her yönüyle neşe lezzet ve sürurun zirve noktasını gösterdiğini ayette yer alan her bir kelimedenden anlaşılmaktadır. Şöyle ki;

1- (أَنْ)'nin te'kidi: Pek büyük bir şey müjdelendiği vakit, akıl tereddüde kapılır, ilk başta inanmak istemez; inandırmak için müjdelenen haberi destekleyen sözlere ihtiyaç duyulur. Söz konusu neşe ve sürur makamları olunca, bunların hiçbir surette evham ve şüphe içermemesi gerekir. Çünkü basit bir vehimle, sürur, sevinç yok olabilir. Bu sebeple burada o büyük müjde (أَنْ) ile desteklenmiştir ki; hem akıl onu kabullensin, hem o sevinci ortadan kaldıracak hiç bir şüphe kalmasın. Ayrıca burada bu müjdeli haber sadece bir sözden ibaret bırakılmamış, bir gerçek olduğuna da işaret edilmiştir.²⁹

2- (أَنْ)'nın ihtisası: Hasrı (aidiyeti) ifade eden (لَهُمْ) deki (أَنْ) müjdelenen haberin onlara has, onların mülkiyeti ve hak ettikleri bir lütuf olduğuna işaret eder ki, lezzetleri tam, sevinçleri artmış olsun.

3- (لَهُمْ)'ün takdimi: Bu kelimenin öne alınması hasrı ifade ettiğinden, cennetin iman edip salih amel işleyenlere daimi olarak tahsis kılındığına ve cehennem ehlinin ise, içinde buldukları perişan durumlarını hatırlatmaya matuftur. Bu düşünceye sahip olan cennet ehlinin hazzı çoğalır ve cennetin değeri daha iyi anlaşılır.

4- "Cennet" kelimesinin (جَنَّاتٍ) çoğul siygası ve nekre olarak zikredilmesi: cennet'in çoğul siygası olarak gelmesi, cennetlerin çeşit çeşit olduklarına ve kişilerin amellerine göre bu makamlara yerleştirileceklerine işaret edilmiştir. Cennet, mükâfat yurdunun tamamının adıdır. Bu yurt, mükâfatı hak etmiş olanların derecelerine göre düzenlenmiş, birçok cenneti bünyesinde barındırmıştır. Mükâfata hak kazanmış her mertebedeki insan için, bu

²⁷ Bakara 2/25.

²⁸ Râzî, Fahrettin Ebu Abdillâh Muhammed bin Ömer, Mefatihü'l-Gayb (Tefsiru'l-Kebir), Daru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420, 2/163.

²⁹ Nursi, Said, İşârâtü'l-İ'caz, Tenvir Neşriyat, İstanbul, ts., s. 242.

cennetlerden bir cennet vardır bu nedenle cennet kelimesi nekre (belirsiz) gelmiştir.³⁰ Aynı şekilde cennet'in her bir kısmı, bütün cennete benzediğine ve her bir cennet ehline verilen pay, hacmine nisbeten tam bir cennet gibi görüldüğüne delalet etmiştir. Ayrıca cennet'in nekre olarak zikredilmesi, güzelliğinin tam olarak tarif ve tavsif edilemediğine veya cennet'in bu güzelliklerini duyan kimselerin iştiha ve hoşnutluklarının fevkalâdeliğine işaret etmiştir.

5- (تجري) "Cereyan"ın zikri: Bağ ve bahçelerin en güzeli, içinde suyu bulunanlardır. Bunların da en güzeli, içlerinden suları akanlardır. Bunların da en iyisi, akıntısı daimi olanlardır. İşte cereyanın siyga-i muzari şeklinde gelmesi, o akışı tasvir etmekle, devamlı olduğuna ve cennet ehlinin neşelerine neşe kattıklarına işaret eder.³¹

6- (تحت) ile beraber (من)in zikri: Yeşillik ve bitkiler arasından akan suların en tatlısı, en güzeli, kaynak şeklinde bahçenin içinden çıkarak, yüksek köşklerin altından kendine has coşku ve tatlı sesiyle akıp giden, ağaç ve bitkilere dağılan sulardır (من تحتها) tamlaması ile bu gibi sulara işaret edilmiştir. Dinlerken bile insana huzur veren bu tasvir elbette cennet ehline tarifi mümkün olmayan bir lezzet katacaktır.³²

Abdurrahman Ateş, A'raf 43, Yunus 9 ve Kehf 31. ayette geçen (تحت) kelimesinin Türkçeye yanlış çevrildiğini, bu üç ayet dışındaki 35 ayette ise (تحت) kelimesinin genellikle doğru tercüme edildiğini belirtir. Yapılan bu tercümelerde harfi tercüme yöntemi esas alınarak nehirlerin "cennet ehlinin altlarından ya da önlerinden" aktığı belirtilmediği gibi, tefsiri tercüme yöntemi esas alınarak nehirlerin "cennet ehlinin tasarrufunda" aktığı gibi bir anlam da verilmemiştir. Ateş'e göre, ayetlerdeki ifadelerin nasıl tercüme edilmesi gerektiğinden çok nasıl tercüme edilmemesi gerektiği daha fazla öneme haizdir. Ona göre bu üç ayette de nehirlerin "cennetlerin altından" aktığı şeklindeki bir tercüme doğru kabul edilmemelidir. Çünkü diğer ayetlerin tümünde (yukarıda ele alınan Bakara 25.ayet dâhil) cennetlere işaret olmak üzere şahıs olmayan varlıklar için kullanılan (ها) zamiri yer alırken söz konusu üç ayette ise şahısları ifade ettiği apaçık olan (هم) zamiri yer almaktadır. Dolayısıyla ifadenin zahirinden, nehirlerin "cennetlerin altından" değil "cennet ehlinin altından veya onların tasarrufunda" aktığının ifade edilmesi daha doğrudur.³³ Bu sebeple yukarıdaki ayette geçen (تحت) kelimesinin de isabetli çevirisinin yapılması, yanlış anlaşılmaya mahal verilmemesi ayet bütünlüğü çerçevesinde önem arz etmektedir.

7- (الأنهار) "Nehirler" tabiri: Suların çok oluşu, bağ ve bahçeye daha çok fayda verir, onlara güzellik katar ve bakını kendisine cezb ettirir. Böylece ufak ufak arklardan oluşan nehirler, daha güzel manzaralar oluşturur. Özellikle suları pak, berrak, tatlı ve soğuk olursa olağanüstü bir değer, bir haz verir. İşte (الأنهار) kelimesi çoğul sığası ile gelerek bu çeşit sulara işaret etmiştir. Bu nehirler arasında şarıl şarıl akan su sesiyle dinlenen ve göz kamaştırıcı güzelliği temaşa eden ehl-i cennet fevkalade bir sürura gark olacaktır.³⁴

³⁰ Râzî, Mefatihü'l-Gayb, 2/167.

³¹ Nursi, İşârâtü'l-İ'caz, s. 243.

³² Nursi, İşârâtü'l-İ'caz, s. 243.

³³ Ateş, Abdurrahman, "İfadesinin Türkçeye Çeviri Sorunu", İnönü Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Malatya, 2015, c. 6, sy. 2, s. 40.

³⁴ Nursi, İşârâtü'l-İ'caz, s. 244.

Kur'an'ın kendine özgü anlatım tarzı vardır. Lafız ve mana birbirini tamamlayacak mahiyettedir. Bu bağlamda yukarıdaki ayette geçen tüm ifadeler, lezzet, sürur ve neşeyi göstermeleri açısından tek bir hedefe yönelmiş, mesajı muhatabına açık ve net olarak sunmuştur. Böylece lafız ve mana bütünlüğü çerçevesinde Kur'an'ın mu'ciz olduğu açıkça ortaya konmuştur.

3.1. Kur'an'ın Nazmındaki Hayranlık Verici Güzel Anlatımı Açısından İ'caz

Kur'an'daki lafızların sıralanışı, cümlelerin oluşumu, ayetlerin sıyak ve sibakı anlam ve duyguların dışa yansımaları şeklindedir. Kur'an-ı Kerim bir ayeti teşkil ederken eş anlamlı kelimelerden delalet açısından en münasip, şekil yönüyle en uygun ve en ekmele olana yer vermiştir. Dilin olanakları yetersiz olup geride dil sınırlarının ötesinde bazı anlam ve tasvirler bırakıldığında, Kur'an lafızları onları nazım, ses, vezin ve ölçü vasıtasıyla ifade etme yolunu tercih etmiştir.³⁵ Bu nedenle birçok din bilgini nazmı, Kur'an'ın en önemli mu'cizevi yönü olarak ele almışlardır. Bu bağlamda Hattâbi (v.388/998) Kelâm'ın; taşıma aracı olan lafız, lafızla kaim olan mana, bunları birbirine rabt eden nazımdan meydana geldiğini ifade etmiştir.³⁶

Kur'an'ın mükemmel olan nazmı, Arapların alışmış oldukları bütün nazım şekillerine aykırı olup, şiir ve seci'ye benzemez.³⁷ Rivayete göre Kureys'in edebiyat alanında en önde gelen şairlerinden, hatiplerinden Velid b. Mugire, bir gün Resulullah'ın huzuruna girmiş, onu risalet davasından vazgeçirmek maksadında iken Hz. Peygamber tarafından tilavet olunan bazı ayetleri duyduktan sonra hayret ve şaşkınlık içerisinde kalarak geri dönmüş, etrafını saran arkadaşlarına dönerek: "Ey cemaat, malumunuzdur ki şiirlerin her çeşidini aranızda en iyi ben bilirim. Belîğ kelimelere benim kadar değer biçecek kimse yoktur. And olsun ki Muhammed'e nazil olanlar, bizce malum sözler gibi değildir. O sözlerde öyle fevkalade bir belâgat, bir incelik var ki onlar her söze üstün gelir, onlara üstünlük sağlayacak söz bulunamaz" şeklindeki sözleriyle Kur'an'ın mu'ciz olduğunu söylemekten kendini alamamıştır.³⁸

Kur'an'ın lafızları, hedeflenen manayı tam olarak ifade eder ve mananın tümünü ihtiva ederler. Her bir lafız, hangi mana için seçilmişse, o manayı ifadede her hangi bir eksikliğe mahal vermez. Kur'an ayetleri, bunun açık bir delilidir. Kur'an'ın seçtiği lafız ve kelimeler, kastedilen manayı tam olarak ifade etmenin yanı sıra, iç ve dış bütünlüğü ile de, ayrı bir musiki ve farklı bir nazma sahiptir. Onu okuyan her insan, ondaki bu muciz (aciz bırakan) ahenk ve musikiyi bütün duygu ve kabiliyetleriyle hisseder. O, insan kelamının çok ötesinde bir şeydir. Ne şiirdir ne nesirdir, ikisinin karışımı da değildir. Sadece o, Yüce Allah'ın eşsiz kelimidir. Bu sebeple hem veciz hem mucizdir.³⁹

Kur'an'ın mu'ciz oluşu onun yalnızca Arapça sözcükler istimal etmesiyle ilgili değildir. Zira bu sözcükleri Arap toplulukları önceden de kullanıyorlardı. İ'caz yalnızca mana veçhiyle de alakalı değildir, çünkü ayetlerin bir bölümü anlam itibarıyla önceki semavi kitap

³⁵ Bütî, Muhammed Said Ramazan, Min Ravai'l-Kur'an, Beyrut, 1416/1996, s. 140.

³⁶ Hattâbi, Beyânü İ'cazi'l-Kur'ani, s. 24.

³⁷ Bk. Yasin 36/69.

³⁸ Nisabürî, Hâkim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Beyrut, 1990, 2/506-507; Suyûtî, el-İtkân, 4/5; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul, 1973-1974, 1/41-42.

³⁹ Bakillâni, Kadî Ebu Bekr Muhammed bin Tayyib, İ'cazi'l-Kur'an, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1411/1990, s. 282.

ve suhuflarda da mevcuttur. Kur'an'da haber verilen mahlûkatın yaratılış ve fonksiyonu, insanın ahiret hayatı, kıyamet gibi konular da Kur'an'ın kendine has i'câzını oluşturmaz. Bu gibi malumatlar başka dil veya şekillerle de ifade edilebilir. Ancak bunlar, okuma ve yazması olmayan, tedris görmeyen insan tarafından haber verildiği için mu'ciz olarak değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in kendi oluşumuna özgü olan asıl i'câzı ise, onun bünyesinde barındırdığı eşsiz söz dizimiyle ilgilidir.⁴⁰ Yani Kur'an'ın semavi nazmı itibariyle harikulade belâğatı, fesâhatı ve lafız-mana dengesiyle alâkalıdır.⁴¹ Zira Kur'an'ın belâğat, fesâhat ve kendine has üslup özellikleri onun tümünü kapsar. Bu bağlamda bütün ayetler bu i'caz yönünden payını almıştır denilebilir.

3.2. Cümleyi Oluşturan Öğelerin, Bir Anlamı Ortaya Çıkarmaya Yönelik Gösterilen I'caz

Beliğ olan cümleleri teşkil eden kelimelerin, tümüyle o kelâmın takip ettiği esas maksada hizmet etmeye çalışması, belâğat sahasında mahir olan âlimlerce gerekli görülmüştür. Bu bağlamda Kur'an, söz dizimini bir maksada yönelik oluşturmuş ve lafız-mana bütünlüğünü esas almıştır. Konuyla ilgili örneklerden biri şu ayettir: *“Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz ‘Eyvah bize! Hakikaten biz zalim kimselerdik’ diyeceklerdir.”*⁴² Bu ayette geçen (و لئن مستهم نفحة من عذاب ربك - *Andolsun, onlara Rabbinin azabından hafif, ufak bir esinti dokunsa*) ibaresi dikkatle incelenirse anlaşılır ki: Bu kelâmdan amaç, pek küçük bir azap ile insanları çokça ürkütmektir. Bu ayet cümlesinde geçen kelime, harf ve hareketler tümüyle azlık manasını ortaya çıkarmak için gelmişlerdir. Şöyle ki;

Şüphe ve ihtimal belirten (ئِنْ) şart edatı olup, henüz gerçekleşmemiş bir azabın gerçekleşmesi durumunda bu azabın azlığına ve küçüklüğüne işarettir. Aynı şekilde (نفحة) siygasıyla ve tenviniyle, azabın kendisi değil sadece hafif bir rüzgârın dokunuşu kastedilmiş ve bunun da önemsiz olduğuna vurgu yapılmıştır.⁴³ Keza (من) kelimesi, azabın şiddetli olmadığına ve yalnızca bir dokunuştan ibaret olduğuna işarettir. Keza teb'izi ifade eden (من) kelimesi, bu azabın bütünüyle olmayıp ondan bir parça olduğuna imadır.⁴⁴

Yüce Allah azaplandırırken Kahrî, Cebbar, Müntakim sıfatıyla değil, (ربّ) -şefkat ve terbiye edici) sıfatıyla insanı cezalandırması da dikkat çekicidir. Örneğin, İnsan birini cezalandırırken merhamet duyguları kabarık olduğu zaman ile kızgınlık halinde vereceği ceza birbirinden farklıdır. Zira merhamet duyguları üzerinde iken insanın vereceği ceza ekseriyetle daha hafif olur. Teşbihte hata olmasın, Yüce Allah da kuluna bu cezayı verirken (ربّ) sıfatıyla azap etmekte ve dolayısıyla bu durum azlığı ifade etmektedir. Aynı şekilde (ربّك-senin Rabbinin) terkinde uzaklık alameti olan (هو veya هو) zamirlerine bedel, yakınlık alameti olan (ك-senin) zamirinin kullanılması da azabın azlığını çağrıştırmaktadır. Çünkü burada (ربّك-senin Rabbin) denmekle azabı görececek kul ile rab olan Allah arasında duygusal açıdan

⁴⁰ Suyûtî, el-İtkân, 4/11.

⁴¹ Şensoy, Sedat, “Nazmü'l-Kur'an”, DİA., İstanbul, 2006, c. 32, s. 464.

⁴² Enbiya 21/46.

⁴³ Râzî, Mefatihü'l-Gayb, 16/151.

⁴⁴ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed, el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an, Beyrut, 1985, 11/495. Kur'an-ı Kerim'de “cehennem ikabı” ve “kabir azabı” ifadeleri kullanılmamıştır. Ancak bu mevzuda Said Nursi, ahiretteki büyük cezalar için genellikle “ikab” kelimesinin örneğin, “cehennem ikabı” şeklindeki kullanımının daha doğru; nisbeten daha küçük cezalar için ise, “azap” kelimesinin örneğin, “kabir azabı” şeklinde ifade edilmesinin daha münasip olduğunu söyler. Nursi, bu tanımlamaları dikkate alarak söz konusu ayette şiddeti andıran “ikab” kelimesine karşılık, hafifliği ima eden (عذاب) kelimesinin tercih edilmesinin azlığı ifade etmek için getirildiğini belirtir. Nursi, Sözlür, s. 497.

bir yakınlık ilişkisi söz konusu olmaktadır. Bu yakınlık da doğal olarak beraberinde merhameti netice vermekte ve dolaylı olarak da azlık ifade etmektedir.⁴⁵

Yukarıdaki ayette geçen (مستهم نفحة) tabirinde üç tür mübalağa söz konusudur. Yüce Allah, bu ayette “tam vardı” manasına gelen bir kelimeyi kullanmamış da “azıcık dokundu” demek olan (من) kelimesini kullanmıştır. Bu birinci mübalağadır. Yani onlar Allah'ın, yok denilecek kadar az olan bir azabına dahi tahammül etmezler. Ayrıca (نفحة) kelimesinde azlık manası vardır. Çünkü bu kelimenin esas manası herhangi bir şeyin kokusunun esmesi, yayılması demektir. Yani Allah'ın azabından en azı, en az bir şekilde dahi onlara dokunsa buna bile tahammül edemeyeceklerdir. Kaldı ki cehennem ikabı daha dehşetlidir. (نفحة) kelimesi, binayı merredir. Yani bir defaya delâlet eden bir mastardır. Bu ismi taşıyan kelime çok az mana ifade eder. (نفحة) kelimesindeki tenvinin de dördüncü mübalâğa olduğu ve azlık ifade edildiği ayrıca belirtilmiştir.⁴⁶

Görülmektedir ki, tahlili yapılan ayetin tüm kelime, harf ve harekeleri farklı olsa bile tek bir hedef doğrultusunda birbirlerine destek sağladıkları ve azlığı ifade ettikleri açıkça anlaşılmaktadır. Yüce Allah, bu ayette en basit bir azap şeklini tasvir ederek en büyük bir ikabının nasıl olacağını insanların akıllarına havale etmektedir. Kur'an ayetleri, cümleleri ve cümlelerin tüm müstemilatı; saniye, dakika ve saatleri sayan saatin milleri gibidirler. Millerin birisi diğerine katkı sağladığı gibi, bir ayet bir amacı gerçekleştirmeye çalıştığı zaman, cümleleri de o amaç doğrultusunda hizmet ederler, cümleleri teşkil eden diğer unsurlar da, cümlelerin yolundan giderek son derece mükemmel bir nazım biçimi ortaya koymaya çalışırlar. Böyle bir te'lif, böyle bir i'caz, böyle bir lafız-mana dengesi ancak kudreti sonsuz bir yaratıcı olan Yüce Allah'ın keliminde söz konusu olabilir.

3.3. İcaz Yönünden İ'caz

Kur'an- Kerim, icaz (kısa ve veciz söz) yönünden mu'cizedir. Kur'an bir manayı ortaya koyarken asla gereksiz bir harf veya sözcük kullanmaz. Aynı şekilde gereğinden az sözcük kullanarak da anlamın bozulmasına veya anlaşılmaz bir hale gelmesine fırsat vermez. Kur'an maksadına ulaşmak için yerine göre az kelime, yerine göre ise çok kelime kullanarak belîğ olduğunu göstermiştir. Bu nedenle Kur'an, lafız- mana dengesini en güzel şekilde muhafaza etmiş ve bu konuda i'caz vechini en mükemmel bir surette göstermiştir. Mesela;

Zekât ve sadakanın bu isimleri layıkıyla taşıyabilmeleri için birtakım şartlara ihtiyaç duyulur. Bunlar: a) Malın tümünü zekât veya sadaka olarak vermemektir. b) Başka insanların malından zekât veya sadaka olarak vermemek bilakis kendi malından vermektir. c) Zekât veya sadaka verilen kimseye bunu başa kakmakla in'amı bozmamaktır. d) Fakir olmak korkusuyla zekât veya sadakayı tamamen terk etmemektir. e) Sadakayı yalnızca mal ve parayla sınırlı tutmamak, aynı şekilde ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerden de ihtiyacı olanlara vermektir. f) Verilen sadakayı, sefahatte değil, zorunlu ihtiyaçlarda harcamaktır.⁴⁷

⁴⁵ Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 37; Nursi, Said, Sözlür, Söz Basım Yay., İstanbul, 2011, s. 497.

⁴⁶ Zemâhşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Ömer, el-Keşşâf an-Hakâik Gavâmizi't-Tenzil, Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabi, Beyrut, 1407, 3/119.

⁴⁷ Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 46.

Kur'an bu şartları, insanlara sadaka olduğunu vurgulamak için يَزْكُونَ (*zekât verirler*) veya يَتَصَدَّقُونَ (*sadaka verirler*) veyahut يُوْعَوْنَ الزَّكَاةَ (*zekâti verirler*) gibi kısa ifadeleri kullanmak yerine (وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ)-kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar⁴⁸ gibi görünürde uzun bir cümleyi tercih etmiştir. Beleşatın bir gereği olarak, ihtiva ettiği manayı ortaya çıkarmak için burada cümle uzun tutulmuş ancak hakikatte çok az sözcükle birçok manayı bünyesinde taşımıştır. Kur'an muciz (az söz ile çok şey anlatan) bir kelam-ı belîğ olması hasebiyle, onda geçen her bir kelime, her bir harf ve hatta her bir hareketin bir anlamı vardır. Bu kelime, harf ve hareketler aşağıda da izah edileceği üzere aynı anlamı ortaya çıkarmak için birbirlerini her yönüyle desteklemektedirler:⁴⁹

a) Arapçada (مِنْ) (*den, dan*) harf-i cer'i bazen ba'ziyet- kısmiyet ifade etmek için getirilir. Burada da bu harf-i cer ile malın tümünün zekât veya sadaka olarak verilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu cer harfi ile verilmek istenen mesajlardan birisi şu olabilir; Yüce Allah tarafından kendilerine rızık verilen kimseler bütün verdiklerini harcamayacak, yeteri ve gereği kadarı muhtaçlara harcayacak, geri kalanını ise ailesi için ayıracaktır.⁵⁰

b) Ayette geçen مِمَّا (*o şey'den*) ile birinden alıp diğerine vermek suretiyle, başka insanların malından zekât veya sadaka verilemeyeceği, bilakis kendi malından verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca (رِزْقَانِهِمْ)'daki (هَمْ) zamiri ile kendilerine Allah tarafından mal, para, ilim, kuvvet gibi nimetlerin verildiği kimselerin, bunları tasaddukta bulunmaları istenmiştir. Dolayısıyla malı olan, malından vermekle mükellef tutulmuştur. Malı olmayanın ise bu hususta sorumlu tutulmayacağı dile getirilmiştir. Allah tarafından kendisine ne verilmişse insanın onunla sorumlu tutulacağı ifade edilmiştir.

c) رِزْقَانَا (*bizim rızık olarak verdiğimizden*) ifadesi ile ni'metin minnetle, başa kakmakla ifsad edilmemesi gerektiği, zira bu nimeti verenin Allah olduğu, zekât veya sadakayı veren kulun ise, sadece bir vasitadan ibaret olduğuna işaret edilmiştir. (رِزْقَانَا -*bizim rızık olarak verdiğimizden*) terkindeki (نَا -*bizim*) zamiri ile rızık kaynağının Yüce Allah olduğuna vurgu yapılmıştır. Malın Allah tarafından verildiğini kabul etmeyerek kendisinin o malı kazandığına inanan insan, gizli şirke düşmüş olur. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Allah, size verdiği rızıkı kesiverse, size rızık verebilecek olan kimdir? Hayır, onlar azgınlık ve nefrette direnip durmaktadırlar."⁵¹ Gerçek rızık verenin Yüce Allah olduğunu ifade eden bu ayet, insanın cüz'i iradesi ile ilahî lütfun sahasını da böylece tayin etmiş olmaktadır. İnsan gayret ve çalışmasıyla Allah'tan rızık talebinde bulunur, Yüce Allah da Rezzak ismiyle bu kuluna ya nimet verir veya vermez. Bu sebeple insanın sahip olduğu nimetlerin asıl sahibinin Yüce Allah olduğuna ve onun külli iradesiyle bu lütuflara mazhar olduğuna inanmak gerekir. Bakara 3. ayette geçen 'Benim verdiğim rızık' ifadesi de bu anlama yönelik kullanılmıştır.⁵²

d) Rızıkın نَا (*bizim*)'ya nisbet edilmesi ile fakir olmak korkusuyla zekât veya sadakanın tamamen terk edilmemesi, bu hususta ihmalkâr davranılmaması gerektiği belirtilmiştir. Zira

⁴⁸ Bakara 2/3.

⁴⁹ Nursi, Sözlür, s. 498.

⁵⁰ Karaman, Hayrettin ve Diğerleri, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, DİB. Yay., Ankara, 2003, 1/18.

⁵¹ Mülk 67/21.

⁵² Râzî, Mefatihü'l-Gayb, 5/496; Elmalılı, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, (thk. Heyet), Akçağ Yay., Ankara, 1985, 11/195; Bayraklı, Bayraktar, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, Bayraklı Yay., İstanbul, 2004, 1/181.

rızkın asıl sahibi Yüce Allah olduğuna göre O, istediği kuluna istediği zamanlarda ve istediği miktarda vermeye kadirdir.

e) Rızkın (مما) daki ma(şey)'nın, umumi veya mutlak bırakılması, sadakanın yalnız mal ve parayla sınırlı tutulmaması gerektiğine, aynı şekilde ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerde de ihtiyacı olan kimselere sadakanın verebileceğine ima edilmiştir.

f) Ayetteki ينفقون (infak ederler, harcarlar) kelimesi ile zekât veya sadakayı alanın, o sadakayı sefahatte değil, zorunlu olan ihtiyaçlarında sarf etmesinin lüzumlu olduğuna işaret edilmiştir.⁵³

İşte yukarıda zikredilen ayetin her bir sözü bir anlamı pekiştirmek amacıyla dizildikleri ve mükemmel bir nazım üzere kuruldukları apaçık ortadadır. Söz konusu ayet, zekât veya sadaka için gerekli olan altı şartı, harf, zamir ve kelimeler ile veciz bir biçimde göstermiştir. Ayrıca ayette belirtildiği gibi önem sırası da dikkate alınarak sözcükler dizilmiş ve lüzumsuz hiçbir unsura yer verilmemiş ve böylece Yüce Allah'ın müciz bir kelâmı olduğu delilleriyle ispatlanmıştır. Böyle son derece manidar ve belîğ bir ifadenin de beşer kelâmı olamayacağı insaf ehli her insanın kabul etmesi gereken bir durumdur.

3.4. Cümleyi Teşkil Eden Her Bir Öğenin Sıralamayı Esas Alarak Bir Amaç Etrafında Birleşmeleri

Kur'anı Kerim hem "lâfzen" hem de "manen mu'ciz bir kelâm"dır. Bu bakımdan onun i'cazını, tek yönlü olarak sadece "lâfzen" ya da sadece "manen" olarak izah etmeye çalışmak, olayın çok dar çerçevede ele alınmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla onun nazmı/söz dizgesindeki uyum, ahenk ve düzen, bir taraftan muhataplarında hayranlık uyandırmış, diğer taraftan da metnin taşıdığı ve takdim ettiği "mana", en az lafzı kadar etkili olmuş ve evrensellik kazanmıştır.⁵⁴

Kur'an ayetlerini meydana getiren bütün öğeler, unsurlar, buldukları konum veya sıralama itibariyle cümleye bir anlam katmışlardır. İ'caz yönüyle bu durumun en bariz örneklerinden biri şu ayettir: "Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Herhangi biriniz ölmüş kardeşinin etini yemek ister mi? İşte bundan tiksindiniz!"⁵⁵ Bu ayette yer alan "Herhangi biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?- لَحْمٌ أَجِيهَ مَيْتًا" ibaresi ile ilgili olarak Nursi, gıybet yapmanın çok kötü ve tiksindirici bir iş olduğunu altı surette ortaya koyar ve ayetin gıybet yapmaktan şiddetle sakındırdığını ifade eder.⁵⁶

Zemâhşerî istifham manasındaki (İ) hemzeyi, takrir (kabul ettirmek) manasında ele almış,⁵⁷ Nursi de ayetin başındaki (İ) hemzenin, sormak ve acaba anlamında olduğunu söyleyerek benzer bir izahatta bulunmuştur. Ona göre, sormak manasındaki (İ) hemze, ayetin başında gelerek, cümleyi oluşturan tüm öğelere etkide bulunmuştur. İşte birincisi ile der: Acaba soru ve cevap yeri olan aklınız yok mu ki, bu derece kötü bir şeyi idrak

⁵³ Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 47.

⁵⁴ Doğan, Hüseyin, "İ'caz Kavramı ve Kur'an'ın Mu'cizeliği Meselesi", Kader Kalam Araştırmaları Dergisi, 2014, c. 12, sy. 2, s. 142.

⁵⁵ Hucurât 49/12

⁵⁶ Nursi, Sözlür, s. 510.

⁵⁷ Zemâhşerî, el-Keşşâf an-Hakâik Gavâmizi't-Tenzil, 4/373.

edemiyorsunuz? Zira yapılması kötü olan bir işin kötü olup olmadığını sormak bile aklın nazarında abes karşılanır.⁵⁸

İkincisi: (يُجِبُّ) fiili ile der ki: Acaba, sevgi ve nefret yeri olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en alçakça bir amelden hoşnut olmaktadır? Zira kalbi bozuk olan bir insan ancak bu şe'ni, çirkin bir işi yapabilir.⁵⁹ Râzî (أ- يُجِبُّ) Hoşlanır mı, sever mi?) ifadesindeki soru edatının İstifham-ı inkâri olabileceğini söyler. Buna göre Yüce Allah adeta "Sizden hiçbiriniz ölmüş kardeşinin etini yemek istemez. O halde bu durumdan tiksindiniz" ihbarında bulunmuştur.⁶⁰

Üçüncüsü: (أَخَذَكُمْ) kelimesiyle der: Cemaatten dinamikliğini ve canlılığını alan içtimai hayatınız ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle yaşamınızı altüst eden bir işi benimser?⁶¹

Dördüncüsü: (أَنْ يَأْكُلَ لَحْمًا) sözüyle der: İnsanlığınız ne olmuş ki, böyle canicesine hemcinsinizi parçalamaya çalışıyorsunuz?⁶²

Beşincisi: (أَخِيهِ) tamlamasıyla der: Hiç kendi cinsinize karşı acıma duygunuz, hiç akrabalık bağınız yok mu ki, birçok yönüyle kardeşiniz olan bir masumun manevî şahsına acımasızca saldırıyorsunuz? Hiç idrakiniz yok mu ki, kendi organınızı kendi dışınızla deli gibi dışlıyorsunuz?⁶³

Altıncısı: (مَنْ) sözüyle der: Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en saygın bir konumda olan bir kardeşinize yönelik, etini yemek gibi en çirkin bir davranış sergiliyorsunuz? Yüce Allah burada insanları gıybet yapmaktan sakındırmak için mübalağa olarak gıybete ölmüş kardeş etine benzetmiştir.⁶⁴

Bu ayet, gıybet eden kimsenin işlediği bu günahın ne kadar kerih olduğunu göstermek için temsili anlatım yolunu tercih etmiştir. Bu temsilde birkaç yönden mübalağa vardır. Birincisi, Yüce Allah gıybete ölü etine benzetmiş ve insanın zihnine ilk anda bu işin münker olduğu bilinsin diye takrir ve inkâra delalet eden soru edatıyla başlamıştır. İkincisi, Yüce Allah gıybete benzettiği leş, son derece çirkin görülecek bir iş olduğu halde gıybet alışımlı kimseleri şiddetle menetmek için (يُجِبُّ - hoşlanır) ifadesini kullanmıştır. Zira bu kadar çirkin olan bir işi insanlar seve seve nasıl tercih ederler? Bu soru gıybet eden kimseleri kınamak için sorulmuştur. Üçüncüsü, gıybet, gıybet eden kimsenin kardeşinin etine benzetilmiştir ki, o işin insanın yapabileceği bir günah olamayacağını izah etmek içindir. Böyle bir günahı işleyenlerin ise şiddetle kınanacağına işaret edilmiştir.⁶⁵

Demek gıybet, akli, kalbi, insani, vicdani, fitri, asabi ve milli açıdan kötülenmiş ve kınanmıştır. İşte ayetin bütün müstemilatı gayet veciz bir şekilde sıralanarak gıybetin ne derece kötü bir haslet olduğu, bundan sakınılması gerektiği birçok vecihle anlatılmış, böylelikle Kur'an'ın Yüce Allah'ın mu'ciz bir eseri olduğuna vurgu yapılmıştır.⁶⁶

⁵⁸ Nursi, Sözler, s. 510.

⁵⁹ Nursi, Sözler, s. 510.

⁶⁰ Râzî, Mefatihü'l-Gayb, 20/231; Derrâz, Muhammed Abdullah, Dirâsâtün İslâmiyye fi'l-Alâkâti'l-İctimâiyye ve'd-Düveliyye, Kuveyt, 1973, s. 73.

⁶¹ Nursi, Sözler, s. 510.

⁶² Nursi, Sözler, s. 510.

⁶³ Nursi, Sözler, s. 511.

⁶⁴ Konyalı, Mehmed Vehbi, Hülâsâtü'l-Beyan Büyük Kur'an Tefsiri, Üçdal Neşriyat, İstanbul, ts., 13/5503.

⁶⁵ Beydâvî, Nasıruddin Ebu Said Abdullah bin Ömer, Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil, (thk. Muhammed Abdurrahman Meraşlı), Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1418, 5/136.

⁶⁶ Nursi, Sözler, s. 510.

Yukarıda verilen ayetteki harf ve kelimelere bakıldığında, Kur'an'ın lafzında gereksiz hiçbir kelime veya harf olmadığı görülecektir. Öte yandan diğer kelâmlarda bu durumun söz konusu olmadığı aşikârdır. Neticede Kur'an ayetlerinin icaz (kısa ve veciz söz) yönünden de mu'cize olduğu gösterilen örneklerden açıkça anlaşılmaktadır. Kur'an kelimelerinde, bir manayı ifade ederken gereksiz bir sözcük kullanılmadığı gibi, gereğinden az kelime kullanılarak anlamın bozulmasına veya anlaşılmasız bir hale gelmesine de mahal verilmez. Bu nedenle onun lafız-mana dengesi konusunda diğer kelâmların aksine ölçülü olduğu apaçık ortadadır.

SONUÇ

Yüce Allah, her peygamberi yaşadığı devrin icaplarına göre bir mu'cize ile göndermiştir. Bu mü'cizeler ya akli, ya da hissi olur. Önceki peygamberlerin mü'cizeleri daha çok hissi idi. Hz. Peygamber'in en büyük mü'cizesi ise, daha çok akli olması yönüyle Kur'an olmuştur. Kur'an, ilahi vahiy açısından birçok üstün meziyeti bünyesinde taşımıştır. Bu meziyetlerin başında i'caz özelliği gelmektedir. Tüm insanlığın hidayet kaynağı olan Kur'an, nazil olduğu günden bu güne meydan okuyuşuyla, nazmıyla, telifiyle, icazıyla, akıcı üslubuyla ve lafız-mana bütünlüğüyle akl-ı selim sahibi insanların kalplerini cezp etmiş ve onlara hidayet kaynağı olmuştur.

Kur'an'ın istimal ettiği kelimeler ile ifade ettiği manalar arasında son derece bir uyum vardır. Kur'an, lafız ile mananın hakkını tam vermiştir. Onları ne eksik bırakmış ne de fazla kullanmıştır. Dolayısıyla muhatabına sıkıcı olmayan, akıcı bir üslûpla mesajını en net bir şekilde sunmuştur. Onun ses ve terkip düzenindeki uyumu, hangi tabakada olursa olsun bütün muhatapların ilgisini çekmiştir. Kur'an, anlatımındaki şekilsel üslubu sayesinde, muhatabını içinde bulunduğu ruh haletinden alıp başka bir âleme götürmüş ve vermek istediği mesajı en sağlam ve etkili bir surette onun bilinçaltına yerleştirmiştir. En zor konuları bile tasvir yöntemiyle rahatlıkla anlaşılır hale getirmiş, bütün insanların faydalanmasını temin etmiştir. Yani Kur'an, aynı anda muhtelif tabakalardaki kişilere hitap etmiş. Birçok insan kendi kabiliyeti ve ilgisi oranında ondan yararlanmış ancak ona kulak vermeyenler sağır, dilsiz ve kör olarak nitelenmiştir. (Bk. Bakara 2/18). Öte yandan Kur'an, insanın idrakine ve duygularına ölçülü bir biçimde hitap etmiş ve bunların hiçbirini ihmal etmemiştir. Az sözcükle çokça anlamlar ortaya koyma özelliğine haiz olmuştur. Ayetleri arasında, ilgilenenleri hayrette bırakan tenasüp ve insicama yer vermiştir. Ara sıra farklı manalarda gerekli tekrarlarla bulunarak, ifadeye suhulet katmış, etki gücünü de artırmıştır. Konuları iç içe ve karşılaştırmalı bir biçimde sunarak etkileyici bir ortam teşkil etmiştir. Bu tasvir de Kur'an'ın, kendine özgü bir ifade biçiminin olduğunu en açık bir şekilde göstermiştir.

Kur'an, Yüce Allah'ın eşsiz ve mu'ciz kelâmıdır. Onun i'cazının en büyük sırrı, Allah tarafından nazil olmasıdır. Kur'an'ın harfleri, kelimelerde öylesine ahenkli ve uyumlu bir biçimde saklanmıştır ki, bunlar, kalbe en tatlı sesler ve nağmeler suretinde gelmekte ve Arapça bilmeyen kişiler bile, onu dinleyince, onun hoş ahenginden duygulanmaktadır. Bu sebeple harflerin ve kelimelerin ayetlerdeki diziliş tarzı ve terkibi, Araplar'ın aşına oldukları üsluba benzememiştir. Onlar, adeta inci tanelerinin dizisi gibi birbirine ilave edilmiştir. Kur'an, lafziyle, tabii musikisiyle, taşıdığı ilmi gerçeklerle, hâsılı her yönüyle gerçek bir mu'cizedir. İlmî i'cazını, ancak bu ilimden haberdar olanlar anlamıştır. Kur'an'ın nazil

olduğu çevredeki insanlar, ilk dönemde Kur'an'a temkinli yaklaşmıştır. Bununla birlikte, onu dinleyen herkes, duyar duymaz onun tesirinde kalmıştır. İşte her işiteni kendine çeken mu'cizevî etkisi, onun ifade tarzından kaynaklanmıştır.

Hâsılı kelâm lisan ve üslubun yanı sıra, Kur'an'ın beşer üstü yüksek edebi yapısına, evrenselliğine paralel olarak, lafız - mana bütünlüğünü ortaya koymanın ve Kur'an'daki diğer i'caz yönlerini de keşfedip belirlemenin, günümüzde Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması çabalarına mühim ölçüde katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abduh Muhammed (v.1905)- Rıza, Muhammed Reşid, (v.1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Tefsiru'l-Menâr)*, Dâru'l-Fikr, b.y., ts.
- Akseki, Ahmet Hamdi, (v.1951), *İslam Dini*, DİB. Yay., Ankara, 1980.
- Altuntaş, Halil- Şahin, Muzaffer, *Kur'an'ı Kerim Meâli*, DİB. Yay., Ankara, 2010.
- Ateş, Abdurrahman, “تجري من تحتهم الأضار” İfadesinin Türkçeye çeviri Sorunu”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Malatya, 2015.
- Bakillânî, Kadı Ebu Bekr Muhammed b. Tayyib, *İ'cazû'l-Kur'an*, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1411/1990.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul, 2004.
- Beydâvî, Nasıruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer, (v.685), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, (thk. Muhammed Abdurrahman Meraşlî), Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1418.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, (v.1971), *Muvazzah İlm-i Kelam*, Ravza Yay., İstanbul, 2014.
- ....., *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1973-1974.
- Buharî, Muhammed b. İsmail, (v.256/879), *es-Sahih*, (I-VIII), İstanbul, 1992.
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Min Ravai'i'l-Kur'an*, Beyrut, 1416/1996.
- Cevherî, İsmail b. Hammad, (v.400/1009), *Sihâhu'l-Luga*, (thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), 2. Baskı, Beyrut, 1979.
- Cürcânî, Abdülkahir b. Abdurrahman, (v.471/1078), *Delâilü'l-İ'caz*, (thk. Muhammed Abduh), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1988.
- Cürcânî, Muhammed b. Ali Seyyid Şerîf, (v.816/1413), *Mu'cemu't-Ta'rifât*, Dâru'l-Fadila, Kahire, ts.
- Doğan, Hüseyin, “İ'caz Kavramı ve Kur'an'ın Mu'cizeliği Meselesi”, *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2014.
- Derrâz, Muhammed Abdullah, *en-Nebeü'l-Azîm*, Dâru'l-Kalem, ts.
- ....., *Dirâsâtün İslâmiyye fi'l-Alâkâti'l-İctimâiyye ve'd-Düveliyye*, Kuveyt, 1973.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-IX), (thk. Heyet), Akçağ Yay., Ankara, 1985.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakub, (v.817/1414), *el-Kâmusu'l-Muhît*, Matbaatu'l-Emiriye, Mısır, 1978.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, *Kur'an'ın Belâgatı ve İ'cazı Üzerine*, Erzurum, 2001.
- Hattâbî, Muhammed b. İbrahim, (v.388/998), *Beyânü İ'cazû'l-Kur'an*, Dâru'l-Me'ârif, (thk. Muhammed Halefullah, Muhammed Zağlûl Sellâm), Kahire, ts.
- İsfahânî, Râgıb, (v.502/1108), *el-Müfredât fi-Elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim, (v.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru's- Sâdr, Beyrut, ts.
- Kattân, Halil Menna, (v.1999), *Mebâhis fi Ulumi'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1421/2000.
- Kazvini, el-Hatib Muhammed b. Abdurrahman, *Telhis*, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1312/1894.
- Keskin, Mustafa, “Kur'an'ın İ'cazına Dair İlimler ve Sekkâki'nin 'Miftâhu'l-Ulum' Adlı Eserinin Tahlili”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kilis, 2016.

- Kılıç, Sadık, *Kur'an: Dildeki Sonsuz Mu'cize*, İstanbul, 2003.
- Karaman, Hayrettin ve Diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, (I-V), DİB. Yay., Ankara, 2003.
- Kileci, Mehmet, *Kur'an Mu'cizesi*, İstanbul, 1997.
- Konevi, Muhammed b. İshak Sadruddin, *İ'caz'ul-Beyân fî Tev'ili Ummi'l-Kur'an*, Matbaati'l-Meclisi Daireti'l-Maarifi'l-Osmani, Haydarabad, 1368/1949.
- Konyalı, Mehmed Vehbi, *Hülâsatü'l-Beyan Büyük Kur'an Tefsiri*, (I-XVI), Üçdal Neşriyat, İstanbul, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, (I-XX), Beyrut, 1985.
- Mahluf, Abdurrauf, *Bakillanî ve Kitabuhu İ'caz'ul-Kur'an*, Daru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, 1973.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn İbn Haccâc, (v.261/874), *es-Sahîh*, (I-III), İstanbul, 1992.
- Nisabûrî, Ebu Abdillâh Hâkim, (v.405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut, 1990.
- Nursi, Said, *İşârâtü'l-İ'caz*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, ts.
- ....., *Sözler*, Söz Basım Yay., İstanbul, 2011.
- Râfi', Mustafa Sadık, (v.1937), *İ'caz'ul-Kur'an ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1393/1973.
- Râzî, Fahrettin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsiru'l-Kebir)*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1420.
- Sâmerrâî, Fâdl Sâlih, *Lemesâtün Beyâniyye fî Nusûsin mine't-Tenzîl*, Amman, 2003.
- Suyûtî, Celâluddîn, (v.911/1505), *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an*, (thk. Fevvez Ahmed Zemerli), Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyî, Beyrut, 2007.
- Şâtübî, *el-Muvâfakât fî Usûli's-Şerîa*, Dâru'l-Fikr, 1975.
- Şensoy, Sedat, "Nazmü'l-Kur'an", *DİA.*, İstanbul, 2006.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, (v.1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min-Cevâhiri'l-Kâmûs*, (thk. Abdul'alim et-Tahhâvî), Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 2000.
- Zemâhşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr, *el-Keşşâf an-Hakâik Gavâmizi't-Tenzîl*, (I-IV), Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407.
- Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, (v.1948), *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, I. Baskı, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyî, Beyrut, ts.
- Zerkeşi, *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), b.y., 1980.